

Močvirski škarjar – pobeg, lov in uspešno skrivanje ubežnikov na počivališču Lopata

Besedilo: Marijan Govedič

Zaposleni na avtocestni bencinski črpalki Lopata pri Celju si bodo sobotno nočno izmeno 2. junija 2018 verjetno še posebej zapomnili. Na ploščadi črpalke so se namreč naenkrat pojavili in po njej lezli potočni raki. Tudi tistim, ki so bili tam v službi v nedeljo zvečer, ni bilo prav nič jasno, kaj se dogaja, ko je nekaj biologov skupaj s policistoma pregledovalo okolico črpalke in pozorno zrla v jaške drenažnega sistema.

Dogodek na Lopati je bil videti kot iz kakšnega filma, v katerem z neba padajo ribe ali mravlje napadejo hišo. Pozno ponoči 2. junija 2018 so se namreč po parkirišču na omenjeni črpalki sprehajali potočni raki. Le spletu okoliščin gre pripisati, da se je uslužbencem DARS-a in bencinskega servisa OMV pojav zdel dovolj neobičajen, da so poklicali policijo, še prej pa so jih žive pobrali in shranili v vedra. Malo zatem, v nedeljo ob pol treh zjutraj (!), so iz Operativno-komunikacijskega centra (OKC) Policijske uprave Celje sporočilo in fotografije poslali na elektronski naslov Zavoda za ribištvo in projekta Thuja. Tudi to je bila posledica naključja, kajti ravno v tej nočni izmeni je bil na delu gospod, sicer športni ribič, ki je dovolj ozaveščen o morebitno problematičnih rakih.

V idealnih razmerah bi pri jutranjih poročilih na volilno nedeljo lahko slišali, da je bila ponoči aktivirana interventna ekipa za odstranjevanje tujerodnih vrst. Seveda se to ni zgodilo, so pa fotografije, na katerih smo prepoznali močvirskega škarjarja (*Procambarus clarkii*), že zjutraj dosegle nekaj posameznikov iz različnih organizacij. Vrsto smo v Sloveniji pričakovali. Januarja 2012 so jih namreč žive prodajali v enem od trgovskih centrov v Sloveniji, še leta 2016 pa ponujali v gostilnah. Ker smo poznali njegovo nevarnost, smo vedeli, da je treba ob tokratnem dogodku na bencinski črpalki ukrepati takoj, čeprav je bila nedelja. OKC je že zjutraj od Jane Kus Veenvliet dobil povratno informacijo o nevarnem raku in novico tudi objavil na svoji spletni strani. Presenetljivo so jo povzeli številni mediji in dogodek je v javnosti precej odmeval. Še dobro, da se na informacijo ponoči niso odzvali ribiči, za-

Del ulovljenih močvirskih škarjarjev (*Procambarus clarkii*) z Lopate. (foto: Marijan Govedič)

Močvirski škarjarji, postreženi v gostilni v okolici Ljubljane leta 2016. (foto: Anamarija Žagar)

kaj bati se je, da bi v dobri veri rake rešili s prenosom v kakšen potok ali ribnik, še preden bi spoznali, da gre za nevarno vrsto. Čez dan pa so tako le dopolnili vreče s poginulimi raki, ki so jih že ponoči začeli pobirati zaposleni na črpalki, obveščeni o zadevi pa smo pridno praznili baterije mobilnikov in se dogovorili za večerno-nočni ogled. Posamezniki iz Zavoda za ribištvo Slovenije, Zavoda RS za varstvo na-

rave, Herpetološkega društva – *Societas herpetologica slovenica* in Centra za kartografijo favne in flore smo se še isti večer neformalno zbrali na Lopati; pridružila se nam je tudi policija. Žal smo ugotovili, da se je nekaj živih rakov znašlo v odtočnem sistemu za padavinske vode pod črpalko, kamor so se zatekli ob nočnem deževju. Tri primerke, ki smo jih opazili, smo odstranili, domnevali pa smo, da se jih je v

Pregledovanje jaškov na bencinski črpalki Lopata pri Celju, 3. junij 2018. (foto: Marijan Govedič)

Močvirski škarjar ima na škarjah dobro vidne svetlo rdeče izbokline. (foto: Franc Rebeušek)

V Sloveniji je močvirski škarjar že četrta tujerodna vrsta potočnih rakov, uvrščena na Uredbo (EU) št. 1143/2014 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. oktobra 2014 o preprečevanju in obvladovanju vnosa in širjenja invazivnih tujerodnih vrst. Tri – močvirski škarjar, trnavec (*Orconestes limosus*), marmornati škarjar (*Procambarus fallax f. virginalis*) – so bile zaznane v zadnjih treh letih, signalni rak (*Pacifastacus leniusculus*) je prišel iz sosednje Avstrije kmalu po letu 2000. Za te vrste na območju Evropske unije od avgusta 2016 veljajo najstrožji ukrepi: prepoved trgovanja, izmenjave, gojenja in izpuščanja v okolje.

hladnih vlažnih podzemnih jaških skrivalo še precej več. Za močvirskega škarjarja je namreč značilno, da lahko tudi izven vode preživi več tednov.

Nočno dogajanje so na srečo posnele varnostne kamere. Pozno zvečer 2. junija 2018 je na črpalki (ne na odmaknjem parkirišču!) ustavilo vozilo s tujimi registrskimi tablicami, iz katerega so na travnati rob stresli večjo količino (manjšo vrečo) rakov. Vrečo so spravili (!) in se odpeljali naprej proti vzhodu. Glede na znano razširjenost vrste v Evropi (Španija, Francija, Italija in druge zahodnoevropske države) sklepamo, da gre tokrat za transport z zahoda proti vzhodu. Poraja pa se vprašanje, zakaj bi nekdo sploh peljal te rake proti vzhodu, če tam niso zavarovani in jih lovijo celo za izvoz v EU (npr. ozkoškarjevce). Tudi o razlogih, zakaj so bili streseni na črpalki, lahko le ugibamo, a sam se nagibam k najbolj enostavnemu – v avtu je pač začelo smrdeti.

In zakaj takšna panika? Močvirski škarjar je prenašalec bolezni račja kuga, na katero so predstavniki vrste sicer odporni – sevi račje kuge, ki jih prenašajo tujerodne vrste rakov, pa so praviloma smrtni za naše rake. Poleg tega je tudi konkurenčnejši od naših rakov – odlikujejo ga namreč hitra rast, zgodnejša spolna zrelost, večje število jajc (do 700), večja starševska skrb za potomce in agresivno vedenje. Je vsejed, premika se na daljše razdalje, na večtedensko izsušitev habitata je prilagojen s kopanjem globokih lukenj. Tako bi naše rake izpodrinil tudi, če ne bi prenašal račje kuge. Z namnožitvijo postane ključna vrsta v ekosistemu, posledično pa se spremeni razmerje med vrstami in celotna združba oziroma struktura ter funkcija ekosistema. Ker močvirski škarjarji požrejo vse vodno rastlinje, izgubijo hrano, skrivališče in bivališče vse živali, vezane na to življenjsko okolje. Njihovo uspešno plenjenje polžev, ki so ključni strgači, povzroči prekomerno razrast perifitonske obrasti. Prekomerno plenjenje drugih nevretenčarjev zmanjša dostopnost hrane za ribe. Vrsta tako v ekosistemu ne zamenja le naše vrste potočnega raka, temveč je njen vpliv obsežnejši. Zaradi kombinacije teh lastnosti je vrsta invazivna in je uvrščena na evropski seznam vrst, ki jih ni dovoljeno posedovati, gojiti in prevažati, kaj šele izpustiti v okolje. Kjer se v naravi uspejo razširiti, domorodni raki izumrejo, v vodah pa se spremenijo celotne združbe.

O dogodkih in ukrepih, ki so sledili opisanim dogajanjem, pa v naslednji številki *Trdoživa*. 🌿